

MIP-AMSTERDAM

Wijk 6; Plan Berlage: Rivierenbuurt, Zuidelijke Pijp, Nieuw Zuid, Harmoniehof.

1. Inleiding:

Het gebied van MIP-inventarisatiewijk 6 is de laatste uitbreiding in het zuiden van Amsterdam voor 1940.

Het gebied wordt in het noorden begrensd door de Lutmastraat, de Cornelis Trooststraat, de Boerenwetering, de Roelof Hartstraat, de J.M. Coenenstraat en het Noorder Amstelkanaal. Ten westen wordt het begrensd door de Stadiongracht. Ten zuiden wordt het begrensd door het zuider Amstelkanaal, de Diepenbrockstraat, de Wielingenstraat, het Europaplein, de Europaboulevard en de Ringweg zuid. Ten oosten wordt het gebied begrensd door de Amstel.

Het stedenbouwkundig plan werd opgesteld door architect Berlage. MIP-wijk 6 is overwegend volgebouwd tussen 1918 en 1940. Het bestaat uit verschillende deelgebieden met ten deels een eigen karakter.

De oorspronkelijke bodem bestaat uit veengrond die ontstaan is door rotting van plantenresten. Voordat met bebouwing werd begonnen bracht men meestal zandlagen aan ter ophoging. Tot ong. 1925 werd zand in een droge vorm met de hand opgebracht met gebruikmaking van kruiwagens. Na deze tijd ging men over tot de natte methode waarbij het zand opgespoten werd. Hierbij was een langere inklinktijd noodzakelijk.

Het gebied ligt op ong. -1 tot -3 meter beneden NAP. De afwatering geschiedt door middel van gemalen op het IJ-Amsterdam en dan op het IJsselmeer.

In de pre-stedelijke situatie ligt ten westen van de Amstel de Buytevelds Polder. Het uitgestrekte gebied behoorde tot 1896 toe aan de gemeentes Sloten en Nieuwer-Amstel. Het gebied had een voornamelijk agrarische functie (veeteelt en tuinbouw), met hiertussen verspreid hofstedes en pleziertuinen. Het gebied werd door enkele verbindingswegen vanuit Amsterdam doorsneden: in het westen de Amstelveensche weg, in het oosten de verbindingsweg langs de Amstel. Waterverbindingen in noord-zuid richting waren: in het westen de Schinkel, in het oosten de Amstel, en hiertussen de nog bestaande (Boeren)Wetering en de Molen Watering. De Boerenwetering was tot ver in de 20e eeuw een aanvoeroute van land- en tuinbouwproducten uit de rond de stad liggende boerderijen. Er bestonden (behalve afwateringssloten) geen verbindingen in oost-west richting.

2. Ontstaansgeschiedenis van het Plan Berlage:

De mogelijkheid voor de gemeente Amsterdam om een stedenbouwkundig plan ten zuiden van de concertgebouwuurt en de noordelijke Pijp te ontwikkelen, werd voornamelijk geschapen door de gebiedsuitbreiding van 1896 (1380 ha). Deze ging ten koste van de gemeentes Sloten, Nieuwer-Amstel en Diemen. Ook de in hetzelfde jaar tot stand gekomen erfpachtregeling was van groot belang: gemeenteterreinen werden niet meer verkocht, maar voor een periode van 75 jaar in erfpacht uitgegeven. Vanaf 1916 werden terreinen bestemd voor woningbouw in voortdurende erfpacht uitgegeven.

Het eerste plan voor dit gebied werd ontwikkeld door Publieke Werken onder directeur Ir. L.C.M. Lambrechtsen van Ritthem. Dit plan dateert van 16 januari 1899. Het ging uit van een voortzet-

ting van de concentrisch opgezette grachtengordel met een beplanting van bomen langs het water. Een 40 meter brede zuidelijke gracht vormt in dit plan de afsluiting van de stedelijke bebouwing. Het is vooral bedoeld als verbindingskanaal tussen de Amstel en de Schinkel. Noordelijk hiervan, in het midden van het plan Lambrechtsen, is een 25 meter brede gracht geprojecteerd. Direct zuidelijk hiervan liep de belangrijkste verbindingsweg in oost-west richting. Wat verder in het plan opvalt is de bloksgewijze bebouwing, waarbij de straten vooral in oost-west richting geprojecteerd waren (= oude verkavelingsstructuur).

De commissie van bijstand die op 8 maart 1900 in geheime zitting bijeen was raadde B&W aan het plan te doen omwerken zodat het meer zou beantwoorden aan de eisen van hygiëne en aethetica. Op 28 maart 1900 werd besloten de hulp van architect H.P. Berlage in te roepen. Zijn opdracht was om in overleg met de Directeur der Dienst Publieke Werken een uitbreidingsplan voor het gebied tussen de Amstel en de Schinkel op te stellen.

Op 7 oktober 1904 werd het eerste Plan Berlage door Publieke Werken bij de raad ingediend. Op 11 januari 1905 werd het plan door B & W goedgekeurd.

Net als in het plan Lambrechtsen werd aangesloten op de sociale stratificatie zoals deze inmiddels aan de stadsranden ontstaan was. Dit betekende gegoede arbeidersbouw in het oostelijke deel (de zuidelijke Pijp), en villabouw in het westelijke deel aansluitend op de Willemsparkbuurt. Het plan werd verder door een zuidelijke en een noordelijke gracht in oost-westelijke richting doorsneden. Het oostelijk deel kende een hogere bebouwingsdichtheid, het westelijk deel een lagere. Het westelijk deel zou grotendeels uit openbaar plantsoen gaan bestaan. Wat verder vooral opvalt is dat de bebouwing rond enkele grote pleinen is geprojecteerd, dit geheel in overeenstemming met de enkele jaren eerder gepubliceerde stellingen van Camillo Sitte.

Dit eerste plan Berlage voor Amsterdam Zuid heeft tot 1917 als leidraad voor het bouwen in dit gebied gegolden. In deze periode werden alleen enkele bouwblokken in het uiterste noorden van het plan gerealiseerd.

Op 15 januari 1914 werd Berlage door de directeur van Publieke Werken A.W. Bos verzocht een nieuw plan voor de zuidelijke stadsuitbreidingen te ontwikkelen. De gemeente wilde hiermee alvast anticiperen op de bouw van de ringspoorbaan rond de stad, en het geplande Zuiderstation. Dit zou volgens Bos het scharnierpunt van de uitbreiding moeten gaan worden. Berlage kreeg de opdracht rekening te houden met de bouw van verschillende overheidsgebouwen (o.a. ziekenhuis, kunstacademie, rijksverzekeringsbank, kunstenaarshuis, universiteit). Bovendien moest hij rekening houden met de wensen van de verschillende gemeentelijke diensten, maar dan wel nadat deze door de directeur van Publieke Werken gefiatteerd waren. Zijn honorarium was f 4000,-. Op 27 juli 1917 werd het nieuwe plan door B&W voorgedragen, en op 26 oktober door de Raad goedgekeurd.

Tijdens de invulling (=bebouwing) van het Plan Berlage is het uitbreidingsplan meermalen gewijzigd:

- De bebouwing werd over het algemeen een verdieping hoger dan door Berlage voorgesteld.
- Het Station Zuid kwam te vervallen (werd pas in de zeventiger jaren gebouwd). Hierdoor werd het stratenpatroon in het westelijk deel van het Plan Berlage gewijzigd: in plaats van een gerichtheid op het zuidelijk station werden de straten meer in een noord-zuid richting aangelegd, en wel parallel

aan elkaar.

- Lange tijd (tot ong.1950) is het Zuider-Amstelkanaal de grens geweest van het bebouwde Amsterdam. De wijk tussen dit kanaal en de latere spoordijk werd na 1950 bebouwd volgens een volledig gewijzigd stratenplan, en tevens met een volledig anderssoortige bebouwing (villa's en doorzonnensgezinshuizen i.p.v. stedelijke bebouwing). Ook het Beatrixpark en het RAI complex werden toen in dit gebied aangelegd.

3 Stedebouwkundige aanleg van het Plan Berlage:

3.1 Stedebouwkundige structuur:

Berlage had tussen het eerste en het tweede uitbreidingsplan voor zuidelijk Amsterdam uitbreidingsplannen gemaakt voor Den Haag (1908) en Purmerend (1911). Berlages grootste werk op stedebouwkundig gebied is echter het hier besprokene.

Het plan Berlage zoals het uitgevoerd is valt uiteen in ruwweg drie verschillende delen.

Ten eerste de gebieden ten noorden van Amstelkanaal en Noorder-Amstelkanaal. Deze gebieden sluiten direct aan op de al bestaande stedebouwkundige structuur: de zuidelijke Pijp sluit aan op de noordelijke Pijp, de Harmoniehof en het verdere gebied ten noorden van het Noorder-Amstelkanaal sluit aan op Concertgebouwen Museumpleinbuurt. Ten tweede en ten derde de meer op zichzelf staande Rivierenbuurt en Nieuw Zuid. Deze laatste gebieden zijn echter wel weer verbonden met elkaar en met de eerder genoemde noordelijke gebieden. Hierbij zij opgemerkt dat de gerealiseerde zuidelijke stadsuitbreidingen niet overeenkomen met de oorspronkelijke opzet zoals door Berlage in 1917 gepresenteerd.

De structuur van het oostelijk deel van het Plan Berlage (Rivierenbuurt) wordt bepaald door de drie hoofdwegen die in Y-vorm in oost-westrichting gesitueerd zijn. De poot wordt gevormd door de Vrijheidslaan (oorspronkelijk Amstellaan, dan Stalinlaan), de splitsing wordt gevormd door het Victorieplein waaruit dan de Churchilllaan (voorheen Noorder-Amstellaan) en de Rooseveltlaan (voorheen Zuider-Amstellaan) ontspruiten. Vooral de Vrijheidslaan is op te vatten als de centrale as in de Rivierenbuurt: Vanaf de oostelijke toegang (de Berlagebrug) loopt deze tot het Victorieplein met in de as de hoogbouw van architect J.F. Staal. Ook Berlage had in deze zichtas al een hoog gebouw gepland. Een viertal doorlopende wegen in noord-zuid richting verbindt het woongebied met de binnestad: de Scheldestraat, de Maasstraat, de Rijnstraat en de Amstedijk. Een doorlopende weg in oost-west richting is de Kennedylaan (voorheen Rivierenlaan). Deze laatste komt echter niet in het oorspronkelijke plan van Berlage voor. In het gebied tussen Vrijheidslaan en de Ringdijk had Berlage een arbeiderstunstad naar een ontwerp van architect Repko gepland. De restructies naar de Amstel toe zouden volgens dit plan door groenstroken opgevuld worden. De arbeiderstunstad is er nooit gekomen. Het gebied werd volgebouwd met deels half open en deels gesloten bouwblokken. Tussen de drie hoofdwegen en de noord-zuid verbindingswegen zijn veelal gesloten bouwblokken gesitueerd. Symmetrie is een belangrijk element in Berlage's ontwerp. Vooral in het gebied tussen Churchilllaan en Rooseveltlaan komt dit sterk tot uiting: de blokken noordelijk en zuidelijk van de Biesbosstraat vormen elkaars spiegelbeeld. Dezelfde symmetrie is ook te vinden in de overige gebieden van het plan Berlage, b.v. ten oosten en ten westen van de Minervalaan en ten oosten en ten westen van de Pieter Lodewijk Takstraat.

Het westelijk deel van het Plan Berlage werd na 1917 grondig gewijzigd. In de oorspronkelijke opzet vormde de Minervalaan de centrale as van dit gebied met een noordelijk zwaartepunt (kunstacademie) en een zuidelijk zwaartepunt (station). Het deel van deze as ten zuiden van het Zuider-Amstelkanaal is echter niet in de oorspronkelijk opzet gerealiseerd. De reden is dat het Zuiderstation voorlopig kwam te vervallen. De bebouwing ten zuiden van het Zuider-Amstelkanaal werd pas na ong.1955 gerealiseerd en wel volgens een volledig nieuw stratenplan. Toch is het station Amsterdam Zuid er uiteindelijk gekomen als een soort halteplaats voor de recent eromheen gegroepeerde zakenwijk. Het werkt echter niet als de visuele beëindiging van de as Minervalaan.

Door het voorlopig vervallen van het Zuidelijke treinstation werd ook het verdere stratenpatroon in dit gebied ingrijpend gewijzigd. De oostelijke en westelijke aanvoerwegen voor dit station (Parnassusweg en Beethovenstraat) verloren de gerichtheid hierop, terwijl het accent meer kwam te liggen op de oost-west gerichte wegen (Apollolaan en Stadionweg). Ook in het westelijk deel van zijn uitbreidingsplan heeft Berlage bij de rangschikking een groot aantal "hoven" ontworpen, bouwblokken, of gedeelten daarvan, die naar binnen gericht zijn. Het idee zou verband kunnen houden met de tuinstad gedachte waar men bedoelde wooneenheden rondom kleine pleintjes te ontwerpen.

De zuidelijke Pijp is vooral te beschouwen als een overgang van de noordelijke Pijp met zijn stratenpatroon volgens het oude slotenstelsel en de Rivierenbuurt die geheel volgens de inzichten van Berlage werd vormgegeven. De twee doorgaande wegen hierin zijn de Ferdinand Bolstraat (aansluitend op de Scheldestraat) en de Van Woustraat (aansluitend op de Rijnstraat). Het hiertussenliggende terrein werd door Berlage gereserveerd voor een te bouwen academisch ziekenhuis. Spoedig al werd deze functie gewijzigd en werden hier de bekende blokken woningbouw in Amsterdamse Schooltrant opgetrokken voor de woningbouwvereniging "De Dageraad". Ook hier valt weer de "hoven"vorm op met een vollige symmetrie: de P.L.Takstraat als as, en links en rechts hiervan de respectievelijke bouwblokken en pleinen.

3.2 Oorspronkelijke en contemporaine bijzondere stedenbouwkundige waarden:

Is het gehele plan Berlage te voorzien van de kwalificatie "bijzondere stedenbouwkundige waarde". Dit geldt zowel voor het oorspronkelijke ontwerp als voor de uitgevoerde situatie. Hierbij blijkt toch dat ook Berlage's ontwerp te zien is als een raamplan: aanpassingen (t.p.v. zuidstation, ziekenhuis etc.) konden tot stand komen zonder dat de essentie van Berlage's plannen aangetast werd. Grof gesteld kwam dit neer op een stelsel van brede verkeersaders (vooral de assen Vrijheidslaan, Churchilllaan en Rooseveltlaan zijn zeer markant), waartussen rustige in zichzelf gekeerde woonstraten en pleinen. Het totale oppervlak van dit plan, de stedelijke grootsheid en de eenvormigheid bij de uitvoering zijn in de Nederlandse stedenbouw eenmalig. Ook vanuit het buitenland worden deze kwalificaties in diverse onderzoeken ondersteund.

4 Architectuur Plan Berlage:

4.1 Architectonische kenmerken:

Voor Berlage hing de stedenbouwkundige structuur nauw samen met de invulling daarvan. Kenmerkend zijn de monumentale, langgerekte bouwblokken die de straat- en pleinruimten een stedelijk karakter

geven. Deze blokken voegen zich naar het stratenpatroon en beklemtonen de stedenbouwkundige thematiek zoals: pleinvorming, symmetrie, beslotenheid, zichtlijnen, monumentaliteit. De door de gemeente ingestelde schoonheidscommissie voor Nieuw Zuid had een grote invloed op de tot stand gekomen ontwerpen. Het betreft hier sociale woningbouw alswel particuliere bouw. Overwegend bestaat het gebied uit langgerekte gesloten blokken van vier lagen met etagewongen waarboven een zolderverdieping en een met rode of blauwe pannen afgedekte kap. Ze werden in opdracht van woningbouwverenigingen, of door particuliere beleggers gebouwd. In het gebied zijn ook kleinere villawijkjes gebouwd voor de beter gesitueerden. De bebouwing bestaat hier veelal uit enkele verdiepingen. De woningbouwverenigingen kregen begin twintiger jaren de mogelijkheid een start te maken met de invulling van het plan: in het noord-westen de bebouwing aan de Bernard Kochstraat/Bertelmanplein, in het noord-oosten van Nieuw-Zuid de Harmoniehof (beide complexen door architect J.C. van Epen, een volgeling en ex-collega van Berlage). Wat hier vooral opvalt is de beslotenheid, waarbij de wooncomplexen rond al of niet openbaar groen gegroepeerd zijn. Een gebied met een sterk axiale structuur is de woonbuurt tussen Stadionweg en Bertelmanplein met de Marathonweg als centrale as (o.a. architect Gratama). Rond 1918 werd in het oosten van het Plan Berlage en wel in het zuidelijke deel van de stadswijk De Pijp begonnen met het gebied rond de Coöperatiehof en de P.L. Takstraat. Opdrachtgever was hier de socialistische woningbouwvereniging De Dageraad, architecten P. Kramer en M. de Klerk. Deze complexen zijn een goed voorbeeld van een op de stedenbouw betrokken architectuur: volledige symmetrie van straten en pleinen is ook hier weer het hoofdthema. De woonblokken zijn uitgevoerd in de meest expressieve variant van de Amsterdamse School.

Woningbouwvereniging Rochdale gaf architect Van Epen opdracht tot het bouwen van het complex woningen in de zgn. Diamantbuurt. Ook dit gebied ligt in het zuidelijk deel van de stadswijk de Pijp, en is gebouwd rond 1922. Ook hier weer de rustige gematigde Amsterdamse School stijl zoals van Epen deze toepaste.

Het westelijk deel van de zuidelijke Pijp wordt in beslag genomen door drie gesloten woonblokken, die niet in Amsterdamse Schoolstijl zijn opgetrokken. Dakbedekking, uitspringende gedeelten van de gevelwand die elk overkapt zijn, als ook de versieringen verwijzen naar een meer traditionele bouwstijl (o.m. arch. J. Stuyt; 1922).

Vanaf de Berlagebrug (H.P. Berlage, 1934) en richting Victorieplein wordt het beeld met name bepaald door de lange gevelwanden in een gematigde Amsterdamse School stijl ter weerszijden van de Vrijheidslaan; rechts M.de Klerk, links P. Kramer. De hoger opgetrokken hoeken aan de Amstelzijde vormen een soort poort tot de stad (architecten Heineken en Kuipers, ong.1923).

Het noord-oostelijk deel van de Rivierenbuurt (o.a. Kromme Mijdrechtstraat en Meerhuizenplein) is opgetrokken in een wat sobere Amsterdamse School stijl en is rond 1923 tot stand gekomen. De architecten waren vooral De Klerk en ook Wijdeveld. Zij bouwden in opdracht van een particuliere groep beleggers die verenigd was in Amstels Bouwvereniging.

Een beeldbepalend element in de omgeving van de Volkerakstraat is het gebouw de Wielingen (G. Friedhoff, 1930-1932). De opkomende Delftse school is hier in verschillende details merkbaar.

Hoewel de Rivierenbuurt voornamelijk is opgetrokken in de verstrakte variant van de Amsterdamse School stijl vond de Nieuwe Zakelijkheid toch ook enige toepassing, en dan vooral in het

zuidelijk (het laatst gebouwde) deel van de Rivierenbuurt. Vermeldenswaardige bouwwerken hiervan zijn de atelierwoningen aan de Zomerdijkstraat (Zanstra, Giessen en Sijmons, 1934-35), de synagoge aan de Lekstraat (Elzas, 1936-37), en natuurlijk de zgn. wolkenkrabber aan het Victorieplein (A. Staal, 1932). Kenmerkend zijn hier vooral de vliesgevels met als bouwmaterialen glas en baksteen.

De architectuur van het westelijk deel van het plan Berlage (Nieuw Zuid) is over het algemeen van een hogere kwaliteit dan de architectuur van de Rivierenbuurt. Het waren vooral de welgestelden die in deze wijk kwamen te wonen (met uitzondering van het eerder genoemde meest westelijk deel). Zonder uitzondering werd deze wijk volgebouwd door particuliere beleggers (vooral etagewoningen), of door eigenaar/bewoners (vooral villa's en twee onder een kap). Architecten waren onder meer Rutgers, Roodenburgh, Westerman, Warners en Blaauw. Vooral de bouwproductie van Rutgers valt op. Hij moet de meest gevraagde architect bij de invulling van het plan Berlage geweest zijn.

De meest karakteristieke architectuur is die welke 1928-30 direct aan de centrale as Minervalaan-Minervaplein gebouwd is. Architecten waren Rutgers en Roodenburgh. Strakke Amsterdamse School met veel gebruik van natuursteen (graniet). In de gevelwanden is beeldhouwerk opgenomen van J. Kaas. Ook hier weer een straatverdieping, een eerste, een tweede, een derde, een zolder en een kapverdieping. De breedte van de Minervalaan, en ook de volledige symmetrie onderstrepen nog eens de monumentaliteit van deze architectuur. Het stuk tussen Minervaplein en Stadionkade is 1956-58 gebouwd door Rutgers, Berghoef en Dunnebier naar de plannen van architect Blaauw uit 1931.

4.2 Architectuurhistorische waarden:

Hierboven is al genoemd dat het gehele plan Berlage een grote stedenbouwkundige waarde bezit.

De architectuurhistorische waarde is in het plan Berlage niet los te zien van de stedenbouwkundige waarde. Dit was immers een van de uitgangspunten van Berlage, en van de schoonheidscommissie en de architecten die betrokken waren bij de invulling van dit plan.

De architectuurhistorische waarden in het Plan Berlage zijn stilistisch onder te verdelen in drie verschillende categoriën: de vroege Amsterdamse School, de latere verstrakte Amsterdamse school, de geïsoleerde uitingen van Nieuwe Zakelijkheid. Verder is nog op te merken dat de architectuur in dit gebied over het algemeen van een zeer hoog gehalte is.

Vroege Amsterdamse School architectuur:

Het complex etagewoningen aan het Thérèse Schwartzplein, het Henriëtte Ronnerplein en de Pieter Lodewijk Takstraat, Bouwjaar 1918-20, architecten M. de Klerk en P. Kramer. Opdrachtgever was de socialistische woningbouwvereniging De Dageraad. Stedenbouw en architectuur gingen hier volledig in elkaar op. Zeer markante details zijn de hoekoplossingen met een trapsgewijze opeenstapeling van van doorlopende en krommende gevelvlakken. Elk woonhuis wordt aangegeven door een verspringing in de gevel. Ook ambachtelijk is dit complex als zeer belangrijk te beschouwen: meest ingewikkelde metselwerk in Amsterdam Zuid.

Verstrakte Amsterdamse School architectuur:

Een vroeg, wat expressionistisch werk van hoge stedenbouwkundige en architectuurhistorische kwaliteit is het complex van architect Van Epen uit 1922 in de zgn. Diamantbuurt. Hier strakke gevels van goede verhoudingen, besloten straten, eenvoudige gevelbeëindigin-

gen. Zeer markante, en voor Van Epen kenmerkende "steunberen" aan de gevelwanden.

Het complex etagewoningen aan Minervalaan en Gerrit van de Veenstraat is een topstuk uit het oeuvre van architect Rutgers. Gebouwd in 1925-1928 voor verschillende particuliere beleggers is dit complex te beschouwen als een overgang tussen de expressionistische en de verstrakte fase van de Amsterdamse school stijl. Zeer rijke kapconstructies, en detaillering. Veel toepassing van beeldhouwerk aan de gevels. Ook het complex etagewoningen van architect Roodenburgh uit 1927 aan de Minervalaan moet hier genoemd worden: rustige verstrakte Amsterdamse School, waarbij vooral de ingangspartijen in menig boekwerk over deze bouwstijl terug te vinden is.

Het blok etagewoningen van De Klerk aan de Vrijheidslaan is eveneens een van zijn bekendste werken. Hij heeft hiervan -zoals wel vaker gebeurt- alleen de voorgevels ontworpen. De woningen zelf zijn door de bouwonderneming onworpen. Hier is dus sprake van een facadearchitectuur. De vlakke gevelwand krijgt een grote dynamiek door de verspringende balkons.

Het scholencomplex aan de Dintelstraat en de Dongestraat werd in 1926-1928 gebouwd naar een ontwerp van de Dienst PW. Het is een sobere baksteenbouw in een late variant van de Amsterdamse School. Opvallend zijn de concave gevel aan de Dongestraat met de twee torenachtige uitbouwen op de hoeken. Zeer zorgvuldig gedetailleerd. Ook stedenbouwkundig van groot belang.

Nieuwe Zakelijkheid/Functionalisme:

De zgn. wolkenkrabber (13 verdiepingen) uit 1932 van J.F. Staal aan het Victorieplein. Stedenbouwkundig zeer markant gelegen in de zichtas van de Vrijheidslaan. Vliesgevels met een baksteen en glasvulling. Goed gedetailleerd.

De Eerste Openluchtschool in de Cliostraat van architect Duiker, gebouwd in 1929-30. Vierkant en centraal van opzet, gelegen op een binnenterrein, zodat het vanuit de (Amsterdamse School) straten nauwelijks te zien is. In de vormgeving van de gevels vooral verwerking van kubistische invloeden, terwijl het centraal geöriënteerde interieur zeer functioneel met de ter beschikking staande ruimte omgaat. Materiaalgebruik vooral beton en glas.

N.B.: Gezien de eerdere opmerkingen over de kwaliteit van de tot stand gekomen architectuur kan deze selectie van architectuurhistorische waarden kan alleen arbitrair zijn.

5. Kaartmateriaal:

Jan Mol, plattegrond van Amsterdam, 1770

J.van Eck, De Amsterdamsche Schans en de Buitensingel, Amsterdam, 1948. Kaart met Situatie in 1860 langs de Singelgracht tussen de Boerenwetering en de Amstel.

Plan van Niftrik, 1867.

Loman, kadastrale kaart van Amsterdam, 1876.

Plan Kalff, 1878.

Opmeting Amsterdam, Dienst P.W., 1945-55, Situatiekaarten met toestand van 1882, 1892, 1902, 1905, 1908, 1929, 1932.

Plattegrond 1:2000, 1988.

Plattegrond 1:5000, 1988.

6. Literatuurlijst

D' Ailly, A.E., "De wijzigingen in Amsterdams plattegrond in de achttiende en negentiende eeuw, in: Zeven eeuwen Amsterdam, deel IV, Amsterdam, 1942-1950, 293-305.

Asselbergs, A.L.L.M., Oxenaar, R.W.D., De Wilde, E.L.L., Wijsenbeek, L.J.F., Berlage 1856-1934, Amsterdam, 1979.

Eck, J. van, De Amsterdamsche Schans en de Buitensingel, Amsterdam, 1948.

Emeis, M.G., Amsterdam buiten de grachten, Amsterdam, 1983.

Fanelli, G., Moderne Architectuur in Nederland 1900-1940, Den Haag, 1978.

Fraenkel, F.F., "Het Plan Amsterdam-Zuid van H.P. Berlage", Alphen aan den Rijn, (niet gedateerd).

Hoeve, C. van der, Louwe, J., Amsterdam als stedelijk bouwwerk, een morfologische analyse, Nijmegen, 1985.

Meijer, J.de, "De bouwkunst der negentiende eeuw in Amsterdam, Zeven eeuwen Amsterdam, deel V, Amsterdam, 1942-1950.

Venema, A., Bergvelt, E. e.a., De Amsterdamse School, Amsterdam, 1975.

Roy van Zuydewijn, H.J.F., Amsterdamse Bouwkunst 1850-1940, Amsterdam, 1969.

Wattjes, J.G., Warners, F.A. Amsterdamse Bouwkunst en Stadsschoon 1306-1942, Amsterdam, 1943.